

ATNK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 33, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received: 27.05.2023*

Kabul Tarihi / *Date of Accepted: 26.06.2023*

Sayfa / *Page: 234-244*

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer:*

Funda AYDIN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı
Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi

fundaaydin93@hotmail.com

ERKİLETLİ ÂŞIK HASAN'IN ÂŞIKLIK GELENEĞİ İÇİNDEKİ YERİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER¹

Öz

Temelleri kam-şamanlara kadar dayandırılan ve İslamiyet'in kabulünden on altıncı yüzyıla kadar sosyokültürel açıdan değişim süreci geçiren ozanlık geleneği bu süreçten sonra yerini "âşıklık" geleneğine bırakmıştır. Pek çok güçlü ismi yetiştiren bu gelenek on sekizinci yüzyıl sonları on dokuzuncu yüzyıl başlarında Anadolu'da Erkiletli Âşık Hasan gibi önemli bir âşığı da edebiyatımıza ve kültürümüze kazandırmıştır. Sözlü kültür ortamında icralarını gerçekleştiren âşığın şiirlerinin savaşlar döneminde bir subay tarafından alınıp götürülmesi gelenek içindeki yeri hakkında yapılacak yorumları kısıtlamıştır. Dönemin güçlü isimlerinden biri olan Develili Seyranî ile atışma yaparak onu yenmesine ve onun ustası olmasına rağmen âşığın adı ve şiirleri bu sebeple yaygınlık kazanamamıştır. Öyle ki bugün dahi elektronik kültür ortamlarında sıklıkla duyulan ve pek çok sanatçı tarafından seslendirilen "Erkilet Güzeli" türküsünün de icracısı olmasına karşın bu türkü anonim olarak kayıtlara geçmiştir.

Bu makalede adı çok duyulmayan ve anılmayan ancak yaşadığı dönemin usta âşıklarından kabul edilen Âşık Hasan'ın gelenek içindeki yeri tespit edilmeye ve Kayseri âşıklık geleneğine tesiri üzerinde durulmuştur. Etkilediği ve etkilendiği

¹ Bu makale, "Erkiletli Âşık Hasan'ın Hayatı, Sosyokültürel Çevresi, Âşık Edebiyatındaki Yeri Ve Şiir Sanatı (İnceleme-Metin)" adıyla devam etmekte olan doktora tezinden hareketle oluşturulmuştur.

diğer âşıklar ile klasik dönem şairleri belirlenmiştir. Bu doğrultuda Erkiletli Âşık Hasan'ın âşıklığını etkileyen hususlar, içerisinde bulunduğu sosyokültürel çevreler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erkiletli Âşık Hasan, Kayseri, Âşık, Âşıklık Geleneği, Şiir Sanatı.

SOME FINDINGS ON ERKİLETLİ ÂŞIK HASAN'S PLACE IN THE TRADITION OF MINSTRELSY

Abstract

The tradition of minstrel, which was based on the kam-shamans and underwent a socio-cultural change process from the acceptance of Islam to the 16th century, left its place to the tradition of "minstrel" after this process. This tradition, which raised many powerful names, brought an important lover like Erkiletli Âşık Hasan to our literature and culture in Anatolia at the end of the eighteenth century and the beginning of the nineteenth century. The fact that the poems of the minstrel, who performed in the oral culture environment, were taken away by an officer during the wars, limited the comments about his place in the tradition. Despite the fact that he defeated one of the powerful names of the period, Develili Seyrani, by quarreling with him and became his master, the name and poems of the minstrel did not become widespread for this reason. So much so that although he is the performer of the song "Erkilet Güzeli", which is frequently heard in electronic cultural environments and sung by many artists, this song has been recorded anonymously.

In this article, the place of Âşık Hasan, whose name is not heard and mentioned much, but who is accepted as one of the master minstrels of his time, in the tradition and his influence on the Kayseri minstrel tradition are emphasized. Other minstrels and classical period poets that he influenced and were influenced by were determined. In this direction, the issues affecting the love of Erkiletli Âşık Hasan and the socio-cultural environments he was in were discussed.

Keywords: Âşık Hasan from Erkiletli, Kayseri, Minstrel, Minstrelsy Tradition, Poetry

Giriş

Âşıklık geleneği çağlar boyunca Türk kültürünün ortaya koyulmasında önemli görevler üstlenen bir gelenektir. Temelleri kam-şamanlara kadar dayanan bu geleneğin İslamiyet'in kabulünden ve sosyokültürel hayatın getirdiği yeniliklerden etkilenerek şekil değiştirdiği bilinmektedir. Özellikle 12. yüzyılda tekke-tasavvuf edebiyatı ile bir arada ilerleyen gelenek 15. yüzyılın sonlarına doğru kendi formunu kazanmış, kendi kural ve kalıplarını yeni şartlara uydurmuştur (Günay 1999: 18; Çobanoğlu 2007: 12). Aynı bir edebî gelenek halinde varlık gösteren gelenekte ozanlar yerini "âşığa", kopuz yerini "saza, bağlamaya" bırakmıştır. Genel anlamda âşık olarak adlandırılan bu temsilciler işledikleri konuya ve kişilik özelliklerine göre "Hakk aşığı, halk

âşığı, badeli âşık, saz şairi, meydan şairi, halk şairi, ..." gibi adlarla da anılmıştır (Kaya 2010: 85-87). Yüzyıllar boyunca hem saray ve çevresinde hem de köy ve kasabalarda sazıyla sözüyle icralarını gerçekleştiren güçlü âşıklar yetişmiştir. Saray çevresindekiler daha çok klasik şiir etkisinde kalırken köy ve kasabaların kahvehanelerinde, düğün ve şenliklerinde, odalarında çalıp söyleyen gezgin âşıklar bu kültürün önemli taşıyıcıları olmuştur.

İç Anadolu bölgesi bugün hâlâ geleneğin yaşatıldığı bölgelerdendir. Bölge özelinde bakıldığında geçmişten günümüze âşık edebiyatı geleneklerinin yaşatıldığı şehirlerden biri Kayseri'dir. Saz çalma, mahlas alma, usta-çırak ilişkisi, rüya görme / dolu içme, atışma ve hikâye anlatma gibi geleneklerin Kayseri'de yaşamış âşıkları etkilemesi, bu kültürün mevcut bölgedeki yaygınlığını gösterir (Durbilmez, 2007b: 435- 457). Kayseri ve yöresinde Seyranî (Yüksel, 1987), Cingözoğlu Seyit Osman (Mucuk, 2007), Revaî (Deniz, 2006), Sıdkî (Durbilmez 2017: 43-83), Habip Karaaslan (Yılmaz, 2011), Hasretî (Durbilmez 2020a), Meydanî (Durbilmez, 2000a), Ozan Gürbüz (Durbilmez, 2007a) vd. gibi güçlü âşıklar yetişmiştir. Bu âşıklardan biri de Erkiletli Âşık Hasan'dır.

Tahminen 1772 yılında Kayseri'nin Kocasinan ilçesine bağlı Erkilet beldesinin Yukarı Mahallesi'nde doğan Hasan, Hamitlioğulları soyundan gelmektedir. Hayatının büyük kısmını bağ, bahçe ve çerçilik ile geçirmiştir. Bir dönem bilgin kişiliği sebebiyle Yukarı Erkilet'in muhtarlığını yapmıştır. Halil, Mehmet ve İbrahim adlı üç oğlu vardır. Hasan'ın 84 yıllık hayatı küçük oğlu İbrahim'in Sivastopol Harbi'ne gitmesi ile hasret çekip yataklara düşmesi sonucu 1856/7 yıllarında sonlanmıştır (Deniz, 2007: 5-8).

Yaşadığı çağın ve etkilendiği âşıkların tesiri ile Âşık Hasan'ın da şiirlerini hem aruz hem hece ile oluşturduğu görülür. Heceli şiirlerinde koşma, zincirli koşma, zincirbent koşma, cinaslı koşma, semaî, destan şekillerini, aruzlu şiirlerinde ise müfret, kıta, gazel, murabba, mesnevî şekillerini kullandığı belirlenir. Âşığın hece ölçüsüyle oluşturduğu şiirlerde / türkülerde bile Arapça, Farsça terkiplere, kelimelere yer verildiği anlaşılır.

Âşık edebiyatı gelenekleri olan bir edebiyattır (Oğuz, 1994; Artun, 1996; Durbilmez, 1998, Günay, 2008). Erkiletli Âşık Hasan da âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinden biridir. 1946 yılında Nafiz Soysal tarafından yapılan derlemelerle şiirleri gün yüzüne çıkan âşık ile ilgili araştırmalar Abdullah Satoğlu, Rasim Deniz, Namık Aslan gibi isimler tarafından da yürütülmüştür. Akademik yönde yapılan tek çalışma ise İlahiyat Fakültesi öğrencilerinden Elif Almış (1998) tarafından âşığın din ve tasavvuf görüşlerinin sunulduğu bir tezdır. Diğer araştırmalar ise daha çok Erciyes Dergisi, Kayseri Büyükşehir Belediyesi gibi yerel dergilerde yer bulmuştur. Söz konusu makale buralardaki şiirlerden hareketle ve tespit edilen yeni verilerden yola çıkılarak Erkiletli Hasan'ın âşık edebiyatı gelenekleri içindeki yerini belirleme amacındadır.

1. ÂŞIKLIĞA YÖNELME SEBEPLERİ

Erkiletli Âşık Hasan, âşıklığa yönelme ve âşık edebiyatı geleneklerine bağlı olarak sanatını icra etme özellikleri bakımından bir gelenek temsilcisidir. Âşıklığa yönelmesini sağlayan sebepleri: soyaçekim, yoksulluk, sevdalanma ve âşık meclislerinde bulunma olarak sıralamak mümkündür.

1.1. Soyaçekim

Âşıklığa yönelme sebepleri arasında “soyaçekim” önemli bir yer tutar (Durbilmez 1998: 15). Âşığın torunu Mustafa Kandemir (KK1)’den edinilen bilgiye göre; Âşık Hasan’ın babası Hamit Efendi de kültürlü, şiire alaka duyan, şair ruhlu biridir. Kireçli Bağları’nda çalışırken oğlu Hasan’a:

“İnsan kocayınca beli bükülür

Gözünün güheri yere dökülür

Yalnız taş duvar olmaz yıkılır

Oğul Hasan devirelim dağları

Ölmeyene bir umuttur bu bağlar” (Deniz, 2007: 2) şeklinde bir bent okumuştur.

Söz konusu bent Âşık Hasan’ın babasının şiir söyleyebilme kabiliyetine sahip olduğunu ve Hasan’ın da şiir söyleme eğiliminin genlerinden kaynaklandığını, baba temelli bir soyaçekimin mevcut olduğunu gösterir. Âşığın küçük yaşlardan itibaren babasından bağlarda çalışırken dinlediği şiirler onun şiir dünyasının oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Bugün özellikle Anadolu düğün ve eğlencelerinde sıkça duyulan “Erkilet güzeli bağlar bozuyor / Kirpikleri kalem olmuş yazıyor” diye bildiğimiz türkü Hasan’ın *Sevmeli güzeli bağ arasında* (Deniz, 2007: 48) ayaklı koşmasından uyarlanmıştır². Günümüzde düğünlerde, şenliklerde ve dijital ortamlarda Zeki Müren, Orhan Hakalmaz, Candan Erçetin gibi pek çok sanatçı tarafından seslendirilen, yorumlanan “Erkilet Güzeli” türküsü, çocukluk yıllarının geçtiği mekânların âşığın üzerindeki etkisini yansıtır³.

1.2. Yoksulluk ve Sevdalanma

Çiftçilik ve bağıcılıkla hayatını idame ettiren Âşık Hasan’ın babası hayatta iken varlıklı bir yaşam sürmesine karşın ilerleyen yaşlarında yoksulluk çekmesi de onu şiire yönlendiren sebeplerden biridir. Gönül ehli olan Hasan maddî sıkıntıların getirdiği zorluklara karşı da “*Dil rāzı ol herdem Hak’dan gelene/ Kah bay oldum fakir oldum hamd’olsun*” (Deniz, 2007: 81) şeklinde şükredip rıza göstermeyi bilmiştir. Bu süreçte para kazanmak için çerçilik yapmaya başlayan Hasan civar şehirleri gezer (Kalkan, 1998: 22). Kırşehir’e gider ve Çiçekdağı’nda bir güzele sevdalanır. Döne adlı bu kız da âşıktır. İrticalen şiir söyleme özelliğine sahip bu iki âşık, atışmalarda yenişemeyince muamma çözme yarışına tutuşur. Âşık Hasan, muamma dalında başarılı olduğu için Âşık Döne, Âşık Hasan’ın muammasını çözemez. Hasan, kızın gönlünü almak, yanında götürmek için *döne döne* redifli koşmayı düzer:

“Mevla’ m insâf versin bizim o yâra

Sinemini başına urdu bir yara

Eğer gider isen bizim diyâra

Hasan olsun sana kul Döne Döne” (Deniz, 2007: 58)

Kandemir, dedesi Erkiletli Âşık Hasan’ın Döne’ye büyük sevgi duyduğunu ancak maddî zorluklar sebebiyle kavuşamadıklarını, Döne’nin de bir müddet Çiçekdağı’nda Hasan’ı beklese de

² Ayak hakkında geniş bilgi için bkz. Günay, 1990: 32-34; Durbilmez, 2018: 155-165.

³ Bu türkü üzerine Ahmet Şükrü Esen (1986: 186), Emir Kalkan (1998: 20-21), Erol Aksoy-Erhan Çapraz (2019: 144), Nafiz Soysal (1946: 6), Rasim Deniz (2007: 48) gibi isimler çalışmalar yapmışlardır.

daha sonra evlendiğini söyler. Hasan'ın şiirlerinde her daim vefasız sevgiliyi anması da muhtemel surette bu hadise ile ilişkilidir (KK1).

1.3. Âşık Meclislerinde Bulunma

Tüm bu ferdi hislerin yanında klasik edebiyata, dine ve tasavvufa olan yakınlığı ile de bilinen Âşık Hasan tekke-tasavvuf çevrelerinde bulunması ve âşıklık geleneğinin canlandığı, güçlü âşıkların yetiştiği bir yüzyılda yaşamıştır. Sivas, Yozgat, Kırşehir gibi âşık edebiyatının güçlü temsilcileri bulunan yöreleri çerçi olarak gezmesi, meclislerde ve köy odalarındaki toplantılarda yer alması da âşıklığa yönelmesini etkiler. İçinde bulunduğu kültür ortamlarında ustamalı türküler söylenmesi de Hasan'ın şiir dünyasının oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Özellikle şiirlerinde Âşık Ömer, Gevherî, Karacaoğlan, Ercişli Emrah gibi güçlü âşıkların tesirinin görülmesi de bu durumun bir yansımasıdır.

Uşşâkın cevâbı yâre naz gelir

Neşter urup yaram yaran az gelir

Bugün meclise yârân az gelir

Gelmez ahabblarım şu'arı bağlar (Deniz, 2007: 81) dörtlüğü âşığın meclislerde bulunduğunu gösterir mahiyettedir.

2. ÂŞIK EDEBİYATI GELENEKLERİ

Âşıkların sanat dünyalarının şekillenmesinde mahlas alma, müzik eşliğinde icra/ saz çalma, dolu içme/ rüya motifi, usta-çırak ilişkisi, doğmaca söyleme ve atışma, muamma sorma, tarih bildirme, deyiştirme, hikâye anlatma şeklinde sıralayabileceğimiz âşıklık gelenekleri etkili olmuştur.

2.1. Mahlas Alma

Çoğunlukla şiirlerin son dörtlüğünde yer alan ve kime ait olduğunu gösteren mahlas, âşıklık geleneğinde önemli bir yere sahiptir (Durbilmez, 2002: 54-67; Durbilmez, 2007a: 30-44). Mahlaslar çeşitli yollarla edinilebilir ve farklı şekillerde kullanılabilir (Durbilmez, 1998: 18-25). Erkiletli Âşık Hasan'ın şiirleri incelendiğinde de “Âşık Hasan”, “Kul Hasan”, “Garip Hasan”, “Öksüz Âşık Hasan”, “Zeynî” mahlaslarını kullandığı görülür. Özellikle “Zeynî” mahlası için farklı görüşler ileri sürülür. Torunu Mustafa Kandemir, Âşık Hasan'ın mahlasının aslında “Zehni” olduğunu, “akıllıca düşünen, zihni parlak” anlamında kullandığını ancak söyleyişte kolaylık sağlamak için Zeynî şekline dönüştüğünü belirtir (KK1). Satoğlu da çalışmasında “Zihni” (1962: 38) şeklinde ifade eder. Deniz ise yazmalardan hareketle doğru okunuşunun “Zeynî” olduğu ifade edilmiştir (2007: 6). Bu mahlası nasıl edindiğine veya neden tercih ettiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mahlas anlamı itibarıyla “süsleyen, bezeyen” karşılığında kullanılmaktadır. Buradan hareketle kanaatimizce cinas ustası olarak bilinen Âşık Hasan'ın şiirlerini tecnis sanatı ile süslemesi bu mahlası tercih etmesinde etkili olmuştur. Fakat ilerleyen yıllarda “(...) *Der ki Hasan bir misâlin vasfedersem bir daha/ Âkilane Zeynî şöhrat haram olsun bana*” şeklindeki dizelerle de ifade ettiği üzere şöhratini Zeynî olarak devam ettirmek istememiş ve bu mahlası kullanmayı bırakmıştır. Bu durumun sebebi hayranı olduğu Âşık Ömer ile ilişkilendirilir. Âşık Hasan'ın, mahlasını bırakıp şiirlerinde adını kullanan Ömer gibi kendisinin de aynı yolu tercih ettiği belirtilir (Deniz, 2007: 6).

2.2. Müzik Eşliğinde İcra/ Saz Çalma

Âşıkların şiir sanatının şekillenmesine etki eden geleneğin ikinci hususu ezgi eşliğinde icradır. İcralar genellikle saz eşliğinde ve âşık makamlarına uygun bir şekilde gerçekleştirilir (Durbilmez, 2010: 148- 158). Ancak Âşık Hasan'ın şiirleri ve hayatı incelendiğinde saz çalıp çalmadığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca “*Rûyinde gülleri taze/ Tahammül edemem naza/ Senin methin gelip saza/ Makâl ister mi ister yâ*” (Deniz, 2007: 132) dörtlüğünün yer aldığı semaîsinde geçen “saza” kelimesinden hareketle âşığın saz çaldığı düşünülecek olsa da burada saza kelimesinin “taze” ve “naza” kelimeleriyle kafiyeye oluşturmak için kullanıldığı görülmektedir. Âşığın saz çalmadığı düşünülecek olursa şiirlerindeki ahenk unsurlarının yerli yerinde olması ve durak yapılarının genellikle bozulmadan verilmesi daha dikkat çekici bir hal kazanır. Çünkü saz, âşığın şiirlerinin yapısal ve tematik destekçisidir. Bildiğimiz kadarıyla bu destekten yoksun olan Âşık Hasan'ın kusursuz şiirler söylemesi âşığın şiirlerini “gönül teline” vurarak icra ettiğini düşündürmektedir.

Âşıklık geleneğinde özellikle doğmaca söylerken durup düşünme imkânı tanıyan, âşığın görsel kimliğinin bir parçası olan saz, bugün dahi Anadolu coğrafyasında “şeytan işi” olarak kabul edilir. Bu sebeple bazı âşıkların icralarını sazsız gerçekleştirirken bazılarının ise saz varmışçasına bastonu/sopayı saz gibi kullandıkları yahut ellerini kulaklarına atarak şiirlerini ezgiyle söyledikleri görülür (Durbilmez, 1998: 16-18). Halk inanışlarının yanı sıra bazı dinî-tasavvufî çevrelerin saza karşı çıkması da âşıkların saz çalmasına engel olmuştur. Bilhassa 19. yüzyılın güçlü âşıklarından Bayburtlu Celalî, Fennî, Ruhsatî gibi isimlerin bağlı oldukları tarikat sebebiyle saz çalmadığı bilinmektedir (Kaya 1999: 19; Oğuz 2007: 138-179). Âşık Hasan'ın şiirlerindeki “(...) *Aldanma cihana sen be hey ahmak/ Mü'min olanlara tarîkat gerek- Tarikata girip olasın kâmil/ Benim bu cevâbım cümleye şâmil*”, “*Ad veripdir tekkemiz abdâlında ilhâk deyü/ (...)/ Bu kulun Hasan'ı kaydet deftere uşşâk deyü*” (Deniz, 2007: 66; 163) ve “*Ben pîrime esir oldum hamd'olsun*” (Soysal, 1946: 33) gibi dizeler onun tarikat mensubu olduğunu düşündürmektedir. Yukarıda zikredilen âşıklar gibi saz çalmaması hatta sazın adını bile anmaması kesin olmamakla birlikte bu durum ile ilişkilendirilebilir.

2.3. Dolu İçme/ Rüya Motifi

Bütün bu çıkarımların yanı sıra Âşık Hasan'ın şiir söyleyebilme yeteneğinin şekillenmesinde “rüya görme/ bade içme” geleneğinin etkileri görülür. Erkilet ahalisinin anlattığına göre; Hasan, Kireçli bağlarında çalışırken yorulur ve sırtını bir kayaya dayayıp uyuyakalır. O esnada pîrler ellerinde bir bardak dolusu bade ile gelerek Hasan'ı uyandırıp badeyi içmesini söylerler. Hasan badeyi içtikten sonra uyanır ve hemen şiir söylemeye başlar, kendisinde bir farklılık olduğunu anlatır (Deniz, 2007: 1). “*Elestü bezminde nûş ettim meyi/ Sekrân geldim yine sekrân giderim*” (Deniz 2007: 81) dizeleriyle aslında aşk şarabını ruhlar âleminde iken içtiğini, o zamandan beri âşık olduğunu ifade etse de âşığın halk içinde müstesna bir yer edinmesi için bu rüya elzemdir.

İslam dini kutsal kişilerin gördüğü rüyalara büyük değer vermiş ve toplum bu rüyaları takdirle karşılamıştır. Sanatçı kişiliğe sahip ozanlar/âşıklar rüyada din büyüklerinden bade ile aldıkları ruhsat sayesinde toplumda önem kazanmışlardır (Günay, 2008: 130). Pîr elinden bade içen Hasan da bu rüya ile âşıklık için gerekli bilgileri ve hünnerleri edinmiş, var olan yeteneklerinde ustalaşmış bir kişiliğe

dönüşerek toplum nezdinde önemli bir mertebeye sahip olmuştur. Âşıklık geleneğinde bade/ dolu; pîr dolusu, yâr dolusu, er dolusu olmak üzere üçe ayrılır. Pîr dolusu içenlerin din ve tasavvuf, yâr dolusu içenlerin maddi aşk, er dolusu içenlerin ise kahramanlık konulu şiirlerde daha başarılı oldukları görülür (Durbilmez, 2008: 124). Âşık Hasan'ın şiirlerinin çoğunun dinî-tasavvufi konulu olması da pîr dolusu içmesi ile alakalıdır.

2.4. Usta-Çıracak İlişkisi

İçtiği bade ile usta sanatçılığa ulaşan ve geleneğin icaplarının birçoğunu üzerinde taşıyan Erkiletli Âşık Hasan'ın tam anlamıyla bir usta-çıracak ilişkisinden geçtiğini söylemek mümkün değildir (Durbilmez, 2014: 132- 133). Usta bir âşığın yanında uygulamalı bir eğitim aldığına dair herhangi bir bilgiye de ulaşılamamıştır. Ancak Âşık Ömer, Gevherî, Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal, Ercişli Emrah gibi âşıkların hayranı olduğu, muhtemel surette onları manevî usta olarak kabul ettiği ayrıca onlarla birlikte Esrar Dede, Muvakkıt-zâde Muhammed Pertev gibi klasik edebiyat şairlerinin de şiirlerine nazireler yazdığı görülür.

Döneminde Kayserili âşıkların en yaşlısı olan Âşık Hasan'ın evinin Kayserili âşıkların yanı sıra civar illerden gelen âşıkların uğrak yeri olduğu bilinmektedir. Kaynak kişilerden edinilen bilgiye göre Hasan başta yüzyılın önemli temsilcilerinden Develili Seyrânî olmak üzere, Dadaloğlu, Molulu Revaî, Âşık Himmetî, Âşık Gülşenî gibi Kayserili âşıklar tarafından hürmet duyulan, nazireler yazılan ve usta kabul edilen bir âşık olmuştur. Pek çok âşık onun bilgisinden ve tecrübesinden faydalanmıştır (Aslan 2020; Deniz 2007: 10-11). Yakın dönemlerde yaşayan Âşık Hasretî de şiir sanatının oluşup gelişmesinde ustamalı şiirler söylemenin etkili olduğunu belirtmiş ve şiirleri incelendiğinde Âşık Hasan'ın şiirlerini ustamalı olarak söylediği tespit edilmiştir. (Durbilmez, 2020: 78). Bugün hâlâ Kayseri ve civarı âşıklarından Erkiletli Âşık Alıcı, Âşık Ziya, Âşık Haddâdi ve torunlarından Ozan Mustafa Kandemir gibi isimlerin şiirlerinde, saz ve söz meclislerinde hayranlık duydukları Âşık Hasan'dan bahsetmeleri de âşıklık geleneğini yaşatmaya çalıştıklarını ve manevî ustalarını anarak gelecek nesillere aktarma isteklerini yansıtmaktadır.

2.5. Doğmaca Söyleme ve Atışma

Âşıkların ustalıklarını gösterdikleri gelenek icaplarından bir diğeri ise verilen/ açılan ayağa, konuya ve ezgiye bağlı olarak belli bir sistem içerisinde doğmaca şiirler söyleyebilme, atışma yapabilme üzerine kuruludur (Durbilmez, 1998: 27-29). Hasan'ın pratik zekâyâ sahip irticalen şiir söyleyebilen âşıklardan biri olduğunu gösteren örnekler vardır (Deniz 2007: 2, 3, 131). Kırşehir'de Âşık Döne ile (Deniz, 2007:1), Kayseri'de Develili Seyranî ile atışmalar yaptığı belirtilmektedir. Söz gelimi Seyranî bir yaz günü Erkilet'e gelerek Hasan ile atışmak ister. Hasan, âşıklığın gereğini yerine getirmek için bu isteğe olumlu cevap verip atışmayı başlatır ve Seyranî'yi yener (Sıvacı, 2020: 12). Bu durum Seyranî'nin, Âşık Hasan'ı usta kabul etmesinde etkili olmuştur.

2.6. Deyiştirme

Âşıklık geleneğinin bir başka hususu deyiştirme/ dedim-dedi'li şiir icrasıdır. Genellikle atışma ile karşılaştırılmaktadır. Ancak atışma en az iki âşığın karşılıklı söyleşmesidir (Durbilmez, 1998: 37-38). Deyiştirme ise âşık ve sevgilinin karşılıklı konuşmasını konu edinen, diyaloglu anlatımı

andıran şiiirlerdir. “Dedim” âşığın, “dedi” sevgilinin sözleri olarak kabul edilir. Âşık Hasan’ın şiiirleri içerisinde de bu geleneğe uygun bir örnek yer almaktadır:

“Sevdana düşeli delindi bağrım/ Dedi seni sardım bel yarası var/ Dedim niçin yaralanmış gerdanın/ Dedi çiçek taktım gül yarası var- Dedim seni sarar divane olmuş/ Dedi beni saran divane olmuş/ Dedim ince belin niçin incinmiş/ Dedi kendin sardın kol yarası var- Dedim ki Hasan’ın aklını aldın/ Dedi sardığına pişman mı oldun/ Dedim niçin böyle sararıp soldun/ Dedi çekticeğim dil yarası var” (Deniz, 2007: 84).

2.7. Hikâye Anlatma

Âşık edebiyatında hikâye anlatma geleneği de önemli bir yer tutar. Özellikle Doğu Anadolu bölgesinde yaygın olan bu geleneğin Erkiletli Âşık Hasan’ın sanatındaki yeri hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Hikâye tasnif etmemiş olsa bile Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin gibi hikâyeleri anlattığı söylenir (KK1). Ayrıca şiiirlerinde bazı hikâye kahramanlarının isimlerine de rastlamak mümkündür. Bunlar: Asuman ile Zeycan, Yusuf ile Züleyha, Kamerşah ile Gülruh, Varka ile Gülşa, Leylâ ile Mecnûn, Ferhad ile Şirin’dir. Hasan bu isimleri “âşık-ı şeydâ” olarak ifade eder.

2.8. Muamma Sorma

Âşık tarzı şiiir geleneğinin içinde önemi bir yere sahip olan ve âşık fasıllarının alt bölümlerinden biri olan “bağlama/muamma” bölümünde âşıklar birbirini özellikle dinî-tasavvufî konularda imtihan eder, bilgi ve sanat açısından ölçüşürler (Günay, 1993: 47-77). Pîr elinden bade içen ve tarikat mensubu olduğunu düşündüğümüz din ve tasavvuf konularına hâkim olan Âşık Hasan’ın heceli ve aruzlu şiiirlerinde muammaları bulunmaktadır. Kendisi de “*Bu Hasan sırları böyle söyler/ Âşık olmayanlar suâli neyler*” (Deniz, 2007: 103) dizeleriyle âşıklar ve muammalar arasındaki ilişkiye değinir.

“Bir acâip hâlde kaldım kadılar

Gecede “üç” gündüzde “iki” günde “bir”

Bu cevâbı ta’n eyliyor bazılar

Yıldızda “üç” ayda “iki” günde “bir”” (Deniz, 2007: 102) kıtasıyla başlayan muammanın cevabı kelimelerin Osmanlı Türkçesi ile yazılışından hareketle; gece (گیجه), gündüz (گوندز), gün (گون), yıldız (بیلدين) noktalardan hareketle çözülmektedir. Görülmektedir ki özellikle derviş şairlerin ve âşıkların ilgisini çeken harf ve nokta sayısından hareketle muamma sorma Âşık Hasan’ın şiiirlerinde de karşımıza çıkar (Durbilmez 2019: 48-49). Yine “*Akıl sınır göz kamaşır Yaratan*” ayaklı beş dörtlükten oluşan muammasında her dörtlükte farklı bir cevap beklendiği görülür.

“On ikidir kal’anın kapısı

Turab u âb bâddır nardır tapısı

Üç yüz altmış altı kattır yapısı

Döne döne kondurmuşlar sıradan” (Deniz, 2007: 101-102) dörtlüğüyle insan hayatının bir yıllık süreci anlatılmaktadır: 12 ay, toprak-su-hava-ateş, 366 gün ve döne döne mevsimleri oluşturan “hayat” dörtlüğün cevabıdır. Şiiirin devamında gelen dörtlükte de

“İki gözlü çeşmesi var nûr ile

İşletirler dükkanları zor ile

Bir dükkanı doldurmuş dür ile

Kutusu var otuz iki pâreden” (Deniz 2007: 102) şeklindeki muammanın cevabı ise “ağız”dır.

2.9. Tarih Bildirme

Bilgi temelli geleneklerden biri de “tarih bildirme”dir (Durbilmez, 2000b: 87-105; Durbilmez, 2013: 173-193). Klasik edebiyat şairlerinin Osmanlı harflerine sayı değeri atfederek oluşturduğu ebced hesabından hareketle şiirlerinde kullandıkları “tarih düşürme” geleneğinin halk şiirindeki karşılığıdır. Âşıkların tarih verirken ebced hesabına bağlı kalmadan doğrudan tarih bildirdiği de görülür. Dönemde yahut geçmiş yıllarda toplumu sosyal, siyasî, vb. açıdan etkileyen, önemli görülen olaylara tarih düşürülebileceği gibi âşık kendi hayatındaki önemli olayların tarihini de belirtebilir. Hicrî, Rumî, Miladî takvim esas alınabilir (Durbilmez, 1998: 36-37). Âşık Hasan da bireysel ve toplumsal konularda tarih düşürme geleneğine uygun örnekler vermiştir. “*Bir irahat yer kalmamış şimdıcik*” ayaklı şiirinde toplumdaki aksaklıkları dile getirmektedir:

“Hasan ’ım der büyüttüler babayı

Kaldırdılar edep erkani hayayı

Bin iki yüz sekiz derler seneyi

Her cemâlde kalmamış şimdıcik” (Deniz, 2007: 68).

Elif-Bâ destanında ise kendi hayatına dair bir tarih düşürdüğü görülür:

“Sin”selâmet olsa hele bu işde

Tarih bin iki yüz tam yirmi beşde

Bir felaket tende bir sevda başda

Kesdi billah tâkat ile dermanı” (Deniz, 2007: 106).

Sonuç

Yaşamı ve şiirleri incelendiğinde Erkiletli Âşık Hasan’ın şiir sanatını şekillendiren gelenekleri mahlas alma, dolu içme/ rüya motifi, kısmen usta-çırak ilişkisi, doğmaca söyleme/ atışma, muamma sorma, tarih bildirme ve deyiştirme şeklinde sıralamanın mümkün olduğu görülmektedir. Özellikle muammalarını divan şiirindeki görsel şiir yazma geleneği ile oluşturmuş olması âşığın bilgi düzeyini ortaya koymaktadır. Bir yönüyle divan bir yönüyle halk şiirinin temsilcisi olan âşığın saz çalıp çalmadığına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamasa da sözlü kültür ortamlarında şiirlerini ezgili olarak söylediği tespit edilmiştir. Bu tespitlerden hareketle bugüne kadar üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmamış olan Erkiletli Âşık Hasan’ın âşıklık gelenekleri içinde usta âşıklardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Kayseri ve civarında şiirleri dilden dile dolaşmış, Erkilet Güzeli Bağlar Bozuyor türküsü yıllarca radyo ve televizyonlarda, eğlencelerde dinlenmiştir. Yapılacak yeni araştırmaların hem Kayseri yöresi âşıklık geleneğine hem de türkü hazinemize katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Kaynaklar

- AKSOY Erol ve ÇAPRAZ Erhan, *Kayseri Türküleri ve Oyun Havaları*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yay., Kayseri 2019.
- ALMIŞ Elif, *Erkiletli Âşık Hasan'ın Şiirlerinde Din ve Tasavvuf Düşüncesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Kayseri 1998.
- ARTUN Erman, *Günümüzde Adana Âşıklık Geleneği (1966-1996) ve Âşık Feymanî*, İl Kültür Müdürlüğü Yay., Adana 1996.
- ASLAN Namık, "Erkiletli Hasan", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ahmet Yesevi Üniversitesi: <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasan-erkiletli> (Erişim: 21.06.2021)
- ÇOBANOĞLU, Özkul, *Âşık Tarzı Edebiyat Geleneği ve İstanbul*, 3F Yay., İstanbul 2007.
- DENİZ Rasim, *Molulu Âşık Revaî*, Laçın Yay., Kayseri 2006.
- DENİZ Rasim, *Erkiletli Âşık Hasan (Zeyni)*, Erkilet Belediyesi Kültür Yay., Kayseri 2007.
- DURBİLMEZ Bayram, *Taşpınarlı Halk Şairleri*, Geçit Yay. Kayseri 1998.
- DURBİLMEZ Bayram, *Âşık Meydânî, Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler*, Laçın Yay., Kayseri 2000a.
- DURBİLMEZ Bayram, "Tarihî Olay-Edebî Metin İlişkileri Bağlamında Kıbrıs Konulu Âşık Tarzı Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme", *Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies, Volume:2 Linguistics & Literature*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Yay., 2000b, 87-105.
- DURBİLMEZ Bayram, "Türk Kültüründe Abdallar ve Abdal Mahlaslı Halk Şâirleri", *Yol / Bilim, Kültür, Araştırma*, S.18, 2002, 54-67.
- DURBİLMEZ Bayram, *Ozan Gürbüz Değer, Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler*, Kültür Ajans Yay., Ankara 2007a.
- DURBİLMEZ Bayram, "Kayserili Aşuğlarda Âşık Tarzı Kültür Gelenekleri", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler* (Hızl. M. M. Hülâgü, vd), C.1, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri, 2007b.
- DURBİLMEZ Bayram, "Âşık Tarzı Şiirlerde Sözlü Tarih (Kayserili ve Yozgatlı Âşıkların Şiirlerinden Örneklerle)". *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006)- Bildiriler*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007c.
- DURBİLMEZ Bayram, *Âşık Edebiyatı Araştırmaları: Taşpınarlı Halk Şairleri*, Ürün Yay., Ankara 2008.
- DURBİLMEZ Bayram, "Âşıklık Geleneklerinde Saz", *Millî Folklor*, Yıl: 11, S. 85, 2010, 148-158.
- DURBİLMEZ Bayram, "Tarihî Gerçeklerin Âşık Edebiyatına Yansıması Bağlamında Türk Mukavemet Teşkilatı ve Kıbrıs Mücahitleri", *Folklor/Edebiyat*, S. 76, 2013, 173- 193.
- DURBİLMEZ Bayram, *Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu/ Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Kardeşler Matbaası, Kayseri 2014.
- DURBİLMEZ Bayram, *Âşık Hasretî'nin Atışma Sanatı Üzerine Bir İnceleme*, Laçın Yay., Ankara 2016.
- DURBİLMEZ Bayram, "Sıdkı Mahlaslı Halk Şairleri ve Yeniceli Âşık Sıdkı Baba'nın Bu Şairler İçindeki Yeri", *Yeniceli Âşık Sıdkî Baba ve Popülerlik Çerçevesinde Kültür ve Sanat*

- Sempozyumu Bildirileri (13-15 Ekim 2016, Mersin)*, (Hzl. Nilgün Çıblak Coşkun, Mete Bülent Değer, 43-85. Mersin Büyükşehir Belediye Başkanlığı Yay. Mersin 2017.
- DURBİLMEZ Bayram, “Türkiye Sahası Âşık Edebiyatında ‘Ayak’ Terimleri, Sorunlar ve Öneriler”, *Yeni Türkiye / Türk Dili Özel Sayısı-I*, 24/99, 2018, 155-165.
- DURBİLMEZ Bayram, *Türk Kültür Coğrafyası, Halk Bilimi ve Edebiyatı Araştırmaları*, Ötüken Yay., İstanbul 2019.
- DURBİLMEZ Bayram, *Âşık Edebiyatında Şiir Sanatı- Hasretî’den Örneklerle*, Akçağ Yay., Ankara 2020a.
- DURBİLMEZ Bayram, *Âşık Türkmenoğlu, Hayatı, Sosyo-Kültürel Çevresi, Âşık Edebiyatındaki Yeri, Şiir Sanatı ve Şiirlerinden Örnekler*, Akçağ Yay., Ankara: 2020b.
- ESEN Ahmet Şükrü, *Anadolu Türküleri*, Emel Matbaacılık, Ankara 1989.
- GÜNAY Umay, “Halk Şiirinde «Ayak» Konusunda Düşünceler”, *Millî Folklor*, S.8, 1990, 32-34.
- GÜNAY Umay, *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Akçağ Yay., Ankara 2008.
- KALKAN Emir, *Çağlar Boyunca Kayseri Şairleri*, Özel İdare Matbaası, Kayseri 1998.
- KAYA Doğan, *Âşık Ruhsatı*. Sivas Belediyesi Kültür Yay., Sivas 1993.
- KAYA Doğan, *Türk Dünyası Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 2010.
- MUCUK Hasan, *Cingözoğlu Âşık Seyit Osman Üzerine Bir Araştırma*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Kayseri 2007.
- OĞUZ Mehmet Öcal, *Yozgat’ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1994.
- OĞUZ Mehmet Öcal, “Âşık Şiiri (XVI-XX. Yüzyıl)”, *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.2. Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 2007.
- ÖZSOY Bekir Sami, Aslan Namık, ve Durbilmez, Bayram, *Destanlarla Erzincan*, Erciyes Üniversitesi Yay. Kayseri: (1992).
- SATOĞLU Abdullah, *Başlangıçtan Bugüne Kadar Kayseri Şairleri*, Filiz Yay., Kayseri 1962.
- SIVACI Ahmet, “Erkilet Güzeli Âşık Hasan Nam-ı Diğer Zeynî”, *Şehir Portre*, S.33, 2020, 6-13.
- SOYSAL Nafiz, *Aşık Hasan*, Sümer Matbaası, Kayseri 1946.
- YILMAZ Derya, *Kayseri’de Âşıklık Geleneği ve Halk Şairi Habip Karaaslan (İnceleme – Metin)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLT, Kayseri 2011.
- YÜKSEL Hasan Avni, *Âşık Seyranî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1987.

Kaynak Kişi:

KK-1: Mustafa Kandemir, Kayseri, 1955, İlkokul Mezunu, Emekli (Görüşme: 26.12.2021)